

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОМИСЛОВОГО САДІВНИЦТВА В РИНКОВИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

*В. І. Чорнодон,
к. е. н., Тернопільський національний економічний університет*

В роботі розкрито сутність економічної ефективності виробництва плодоягідної продукції, узагальнено основні показники економічної ефективності товарного садівництва в аграрних формуваннях та виробничих підрозділах, виокремлено показники економічної ефективності інвестицій.

The essence of economic assessment of fruit planting under the conditions of market economy including the biological peculiarities of perennial plants and newest research in this sphere are examined. This work studies the problem effectiveness of investment usage in horticulture.

ВСТУП

Сутність економічної ефективності будь-якого матеріального виробництва полягає в зіставленні (порівнянні) одержаного того чи іншого ефекту з витратами матеріально-технічних ресурсів і затратами праці, або ж із загальними обсягами капіталу (основні засоби виробництва, виробничі витрати без амортизаційних відрахувань, оплата праці), що використовувався для досягнення цього ефекту. Як бачимо, тут цілком йдеться про аналіз і оцінку дилеми "витрати-випуск" чи "ефект-витрати", а конкретніше — визначається, яка величина ефекту припадає на одиницю витрат або задіяних виробничих ресурсів.

В економічній літературі питання визначення суті, критерію і показників економічної ефективності були і залишаються дискусійними, що свідчить про складність і багатогранність даної економічної категорії.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— розглянути теоретичні аспекти проблеми ефективності виробництва;

— визначити сутність економічної ефективності у садівництві;

— охарактеризувати основні показники економічної ефективності виробництва плодоягідної продукції в ринкових умовах господарювання.

Дослідження проблеми ефективності виробництва у будь-якій галузі вимагає застосування широкого спектра прийомів та методів. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення економічних проблем у сільському господарстві, зокрема у промисловому садівництві, науковій праці вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, довідкові

видання з економіки аграрної сфери та відповідні законодавчі і нормативні акти.

РЕЗУЛЬТАТИ

Американський економіст Г. Емерсон свого часу виразно відзначав: економічна ефективність — це вигідний взаємозв'язок між затратами та результатами. За визначеннями відомих вчених економістів К.-Р. Макконнела і С.-Л. Брю, економічна ефективність охоплює співвідношення "витрати-випуск", тобто вона характеризує зв'язок між кількістю одиниць виробничих ресурсів, які використані в процесі виробництва, і кількістю отриманих конкретних видів продуктів [1, с.14]. В опублікованих працях з методики визначення економічної ефективності матеріального виробництва, зокрема сільськогосподарського, зустрічаються надто різні підходи до того, які показники правомірно ставити в чисельник (ефект) і які — в знаменник (витрати) формули обчислення ефективності. Незайвим буде ще раз підкреслити, що основною метою товарного виробництва чи надання послуг в умовах ринкової системи є одержання прибутку. Тому за ефект у такій формулі здебільшого сприймається величина прибутку. Звідси — підвищення економічної ефективності будь-якого матеріального виробництва безпосередньо залежить від повсякчасного та успішного вирішення виключно двох складових її формування: а) зниження витрат поточної та уречевленої в засобах виробництва минулої праці; б) реалізація продукції за можливими високими цінами. Це, безумовно, стосується всіх сфер матеріального виробництва й надання послуг. Водночас у сільському господарстві, а надто в його рослинницьких галузях, де земля є основним і

поки що незамінним засобом виробництва та його обмежуючим чинником, поряд з визначенням економічної ефективності використання матеріальних засобів і праці, вельми важливо враховувати й ефективність використання землі. Особливо це стосується підприємств з невеликими площами земельних угідь і тих, де виробництво сільськогосподарської продукції, зокрема плодів, ягід і садівного матеріалу ведеться високоінтенсивно.

У зв'язку з тим, що витрати поточної праці обліковуються в робочому часі та у вартісному виразі, а минулої — переважно у вартісному, виникає потреба у використанні ряду показників економічної ефективності матеріального виробництва [3, с. 12].

Наведене вище зводиться до того, що економічна ефективність садівництва, зокрема економічна оцінка типів плодкових ягідних насаджень, помологічних сортів, результатів технологічних досліджень у садівництві та плодовому розсадництві повинна визначатися певним комплексом показників, який можна звести до двох груп. Перша характеризує ефективність використання матеріальних ресурсів, коштів і праці, друга — ефективність використання землі (насаджень). До першої групи відносять такі основні показники: собівартість продукції, затрати праці на виробництво її одиниці (трудомісткість), рентабельність виробництва (окупність витрат), норма прибутку, ціна виробництва продукції, до другої — обсяг валової, товарної продукції, прибуток (чистий дохід) з одиниці площі плодоносних насаджень.

Домінування приватної власності у товарному садівництві зумовлює проблему економічного ефективного ведення цієї галузі. Товаровиробники плодів, ягід, садівного матеріалу повсякчас мають орієнтуватися на те, що ринкова конкуренція з часом усуне зі сфери підприємницької діяльності тих, хто нераціонально використовує матеріально-технічні ресурси, працю та й загалом надто повільно адаптуються до ринкової системи. А це, в свою чергу, об'єктивно все більше зосереджує увагу підприємців на способи визначення економічної ефективності товарного виробництва садівницької продукції, а відтак і на виборі основних показників економічної ефективності промислового садівництва.

Ще раз варто нагадати, що сутність категорії "економічна ефективність" будь-якого матеріального виробництва зводиться до співвідношення одержаного (основного результату за метою виробництва) з обсягом витрат матеріально-технічних ресурсів і праці, або ж з обсягом усього капіталу, що задіяний для досягнення цього ефекту. При визначенні економічної ефективності виробничої діяльності будь-яких аграрних формувань чи їх підрозділів дуже важливо повною мірою враховувати сукупний капітал (необоротні й оборотні засоби виробництва, земля, праця), який використовувався для одержання тієї чи іншої продукції (досягнення певного ефекту).

Розглядаючи питання економічної ефективності сільськогосподарського, як і будь-якого іншого ма-

теріального виробництва, потрібно чітко розрізняти поняття "ефект" і "ефективність". Ефект — це наслідок виробництва, тобто основний показник його мети (скажімо, обсяг виробництва продукції, продуктивність насаджень, якість товару, прибуток тощо). А ефективність — це оцінка зв'язку "ефект — витрати" чи "витрати — випуск", що передусім показує, якою ціною досягнутий той чи інший ефект. Адже одну й ту ж величину ефекту (приміром, урожайність насаджень) можна одержати через дуже різні обсяги витрат коштів і затрат праці.

З домінуванням приватних організаційних структур у промисловому садівництві все імперативнішою стає проблема підвищення економічної ефективності цієї галузі, а звідси й важливість виділення, або ж надання переваги тим чи іншим показникам і методам їх визначення. Залежно від мети оцінки виробничої чи комерційної діяльності можуть застосовуватися різні способи виміру їх економічної ефективності. Якщо одержаний ефект зіставити з виробничими витратами, то матимемо показник, який характеризує ефективність або ж іншими словами окупність (відшкодування) цих витрат. Якщо ж порівнюємо той чи інший ефект зі всіма виробничими ресурсами, що використовувалися для його одержання, то це вже буде вимір ефективності всього задіяного у виробництві капіталу.

У умовах ринкової трансформації галузі садівництва змінюються деякі акценти у визначенні основних показників економічної ефективності виробництва, хоча сутність цієї економічної категорії, порівняно з минулою системою господарювання, залишається без змін. Відмінності в методичних підходах щодо визначення економічної ефективності виробництва між згаданими системами полягають хіба що в тому, які показники ми ставимо в чисельник, а які — в знаменник формули ефективності (тобто — ефект : витрати). Синтетичним показником економічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції залишається, як було й раніше, рівень рентабельності, який визначається відношенням прибутку, одержаного від реалізації продукції, до собівартості реалізованої продукції. Недолік наведеного показника — це те, що при його визначенні не враховується повний обсяг виробничих ресурсів, який використовувався у виробництві продукції. Основні засоби виробництва за цим показником враховуються лише частково у формі амортизаційних відрахувань з їх балансової вартості, а вартісна субстанція землі поки що зовсім не враховується.

Саме цей показник брали за основу при формуванні паритету цін на продукцію промисловості і сільського господарства. Внаслідок цього в значно вигідніших економічних умовах опинялися галузі зі швидким обігом капіталу і, звичайно, в гірших опинялися ті, в яких цей обіг надто повільний. Особливо це стосується галузей, виробнича діяльність яких цілковито ґрунтується на відтворенні та продуктивному використанні багаторічних насаджень.

Рівень рентабельності виробництва як показник економічної ефективності в садівництві ми, звичайно, не відкидаємо. Адже він дає можливість оцінити ефективність виробництва конкретних видів продукції за умов використання однакових або майже однакових обсягів необоротних його засобів та інших виробничих ресурсів. Особливо це притаманно невеликим сільськогосподарським підприємствам, зокрема селянським (фермерським) чи особистим господарствам населення, які недостатньо забезпечені основними засобами виробництва.

У країнах розвинутої ринкової економіки економічна ефективність сільськогосподарського виробництва здебільшого визначається співвідношенням прибутку, одержаного від реалізації продукції чи послуг, і авансованого капіталу (необоротні та оборотні засоби виробництва, земля, робоча сила), тобто широким використанням такого показника як норма прибутку. До речі, раніше земля і робоча сила не вважалися капіталом.

В умовах ринкової економіки земля як основний капітал у сільськогосподарському виробництві вводиться в економічний обіг, що безпосередньо впливатиме на формування собівартості продукції, а відтак і на інші показники ефективності виробництва. Рівень цих показників буде залежати від природної та економічної родючості землі, що значною мірою має відобразитися в її ціні. Цим зумовлена потреба при визначенні норми прибутку вже тепер враховувати чинник землі в її грошовій оцінці (до сформування ринкової ціни).

Сутність показника "норма прибутку" полягає в порівнянні прибутку з обсягом капіталу, який використовувався для його одержання, а за тим результатом співставлення цих двох величин множить на 100 %.

При обчисленні норми прибутку в промисловому садівництві потрібно враховувати ряд особливостей, а саме: в складі основних засобів виробництва числяться лише плодоносні плодоягідні насадження за балансовою вартістю; вартість землі під насадженнями враховується за грошовою оцінкою 1 га ріллі. Балансова вартість молодих насаджень, не переведених у категорію плодоносних, не враховується при визначенні норми прибутку, оскільки витрати на них з огляду на інвестиційну сутність процесу оцінюються лише як незавершене виробництво.

ВИСНОВКИ

Садівництво за особливістю використання багаторічних насаджень як природних основних засобів виробництва належить до найінтенсивніших галузей сільського господарства. Це зумовлюється значною концентрацією необоротних і оборотних засобів виробництва на одиниці земельної площі. Фондооснащеність 1 га саду в кілька разів перевищує пересічну в країні фондооснащеність 1 га сільськогосподарських угідь. Тому садівництво належить до інвестиційно-стких галузей сільського господарства. Відтак,

визначаючи економічну ефективність промислового садівництва, дуже важливо враховувати ефективність (окупність) інвестицій в основний капітал — створення плодоягідних насаджень і загалом формування виробничої інфраструктури в галузі.

Основними є два показники економічної ефективності інвестицій (капітальних вкладень) в основний капітал: це коефіцієнт економічної ефективності та строк їх окупності. При визначенні коефіцієнта економічної ефективності інвестицій в чисельнику його формули ставиться загалом грошовий потік за всі роки; визначення ефективності інвестицій, тобто поряд із динамікою надходження прибутку враховуються й амортизаційні відрахування з балансової вартості насаджень.

Однією з найхарактерніших особливостей садівництва є і те, що плодіві і ягідні насадження, які на довгі роки прикріплені до конкретної ділянки землі і разом з нею створюють, по суті єдиний основний засіб виробництва. У садівництві, як і в інших рослинницьких галузях, земля є основним засобом виробництва та збільшого й обмежуючим його чинником. Відтак виникає нагальна потреба в найповнішому вимірі ефективності використання землі, а звідси й насаджень. Особливої актуальності набуває таке врахування ефективності використання землі (насаджень) у невеликих за площею земельних угідь сільськогосподарських підприємствах, де на перший план висувається проблема високоінтенсивного використання землі. Отже, тут йдеться про об'єктивну потребу збільшення віддачі кожного гектара землі.

У зв'язку з цим, оцінюючи економічну ефективність промислового садівництва, важливо оперувати додатково й такими показниками, як вихід товарної продукції та одержання прибутку з 1 га плодоносних плодівих і ягідних насаджень.

Узагальнюючи наведене вище, варто ще раз підкреслити, що основними показниками економічної ефективності товарного садівництва в будь-яких аграрних формуваннях та їх виробничих підрозділах є: рівень рентабельності виробництва плодів, ягід, садівного матеріалу, норма прибутку з урахуванням у складі капіталу грошової оцінки або ж ринкової ціни землі, коефіцієнт економічної ефективності інвестицій в основний капітал і строк їх окупності та обсяг товарної продукції і прибутку від її реалізації з розрахунку на 1 га плодоносних плодоягідних насаджень.

Література:

1. Макконелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: Принципы, проблемы и политика, 2 т.: Пер. с англ. — Т. 1. — М.: Республика, 1992. — 399 с.
2. Михасюк І., Майовець Є. Аграрний сектор АПК: Проблеми і шляхи вирішення. — Львів: Вид. Центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. — 230 с.
3. Шестопись О.М. До методики економічної та енергетичної оцінки технології виробництва садівницької продукції / Садівництво: Міжвід. темат. наук. зб. — К.: Нора Прінт, 1999.